

ความมั่นคงทางอาหาร: สิ่งบ่งชี้ต่างวัฒนธรรมในสังคมไทย

สุพรรณิ ไชยอำพร*

บทคัดย่อ

งานวิจัยมีเจตนามุ่งนำเสนอใน 3 ประเด็นหลักด้วยกัน คือ 1) ความหมายของความมั่นคงทางอาหารในทัศนะของชุมชน 2) สิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในมิติสังคมและวัฒนธรรม และ 3) เปรียบเทียบสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการสัมภาษณ์เจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจากสองชุมชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม จำนวนรวม 30 คน (ชุมชนละ 15 คน) โดยชุมชนแรกเป็นชุมชนไทยมุสลิม อีกชุมชนเป็นชุมชนไทยพุทธ โดยมีการนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์จัดหมวดหมู่ และทำการวิเคราะห์ตีความควบคู่ปรับตามหลักตรรกะ เทียบเคียงแนวคิดทฤษฎี โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาประกอบ

สำหรับผลการศึกษา พบว่า ความหมายของความมั่นคงทางอาหารของในทัศนะของชุมชนหมายถึง การมีระบบการผลิต และ/ หรือ ระบบการสรรหาอาหารที่มีความสมดุลกับบริบทที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชน และเมื่อทำการศึกษาถึงสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารในมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน พบว่า มีการกล่าวถึงสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารที่บ่งบอกถึงลักษณะของความมั่นคงทางอาหารของชุมชนด้วยกันทั้งหมด 19 สิ่งบ่งชี้ด้วยกันคือ 1) ความหลากหลายของประเภทอาหารในแต่ละมื้อ 2) สามารถรับประทานอาหาร/ เข้าถึงแหล่งอาหารได้ทุกเมื่อตามความต้องการ 3) การมีรายได้ที่เพียงพอต่อการซื้ออาหาร 4) การกินอาหารอย่างคุ้มค่าไม่ฟุ่มเฟือย 5) การบริโภคอาหารที่มีคุณภาพ ปลอดภัย และสารเคมี 6) การมีร่างกายอ้วนบวม ผิวพรรณสดใส 7) การไม่มีโรคที่เกิดจากการรับประทานอาหารที่ไม่เหมาะสม 8) การมีความรู้เกี่ยวกับหลักโภชนาการของผู้ประกอบอาหาร/ จัดหาอาหารในครอบครัว 9) การมีความรู้เกี่ยวกับ

* คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
118 หมู่ 3 ถนนเสรีไทย แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240
เมลล์: supan.c@nida.ac.th

การจัดการอาหารที่เหมาะสมกับพัฒนาการตามวัยและสุขภาพของคนในครอบครัว 10) การวางแผนในการทำอาหาร/ ประกอบอาหาร 11) สถานภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน 12) การมีความรู้เกี่ยวกับการผลิตอาหารที่ปลอดภัยต่อระบบนิเวศน์ของชุมชน 13) ความรู้เกี่ยวกับการผลิตอาหารที่ปลอดภัยกับสุขภาพของผู้บริโภค 14) การมีความรู้เกี่ยวกับอาหารดั้งเดิมของชุมชน 15) การมีระบบการผลิต/ สรรหาทรัพยากรอาหารที่สอดคล้องกับการบริโภคของคนในชุมชน 16) การมีแหล่งผลิตของส่วนรวม/ มีพื้นที่ที่ใช้ในการผลิตอาหารของชุมชน 17) การมีแหล่งจัดเก็บอาหารของส่วนรวม 18) การมีระบบการแบ่งปันอาหารในชุมชน และ 19) การมีสหกรณ์กลางเพื่อสวัสดิการทางด้านอาหารของชุมชน

นอกจากนี้ เมื่อเปรียบเทียบสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม พบได้ว่า ทั้งสองชุมชนต่างให้ความสำคัญกับสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกันซึ่งจะเน้นให้ความสำคัญกับเรื่องของวิถีทำกิน แต่จะมีประเด็นที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนอยู่ 5 ประเด็นบ่งชี้ คือ 1) การมีรายได้ที่เพียงพอต่อการซื้ออาหาร (สิ่งบ่งชี้ตัวที่ 3) 2) การกินอาหารอย่างคุ้มค่าไม่ฟุ่มเฟือย (สิ่งบ่งชี้ตัวที่ 4) 3) การบริโภคอาหารที่มีคุณภาพ ปลอดภัย และสารเคมี (สิ่งบ่งชี้ตัวที่ 5) 4) การวางแผนในการทำอาหาร/ ประกอบอาหาร (สิ่งบ่งชี้ตัวที่ 10) และ 5) สถานภาพเศรษฐกิจของครัวเรือน (สิ่งบ่งชี้ตัวที่ 11)

คำสำคัญ: ความมั่นคงทางอาหาร สิ่งบ่งชี้ สิ่งบ่งชี้ต่างวัฒนธรรม การเข้าถึงแหล่งอาหาร

Food Security: Indicators of Cultural Differences in Thailand

Supanee Chaiumporn*

Abstract

The research intends to present 3 main issues, i.e., 1) the meaning of food security from an community's viewpoint, 2) indicators of food security of a community from social and cultural dimensions, and 3) comparison of food security of communities having different cultures.

The researcher uses the qualitative techniques especially the key-informant interview as a main instrument for data collection by interviewing 30 key-informants from two different cultural communities; the first one is Muslim community and the second is a Buddhist (15 key-informants from each community were interviewed in-depth). Data obtained were then organized and analysed along logical context descriptive lines with reference to relevant theories and concepts.

Findings of the study reveal that food security according to community's viewpoint means having food productive system and/or food selective system in balance with consumption along community's way of life, beliefs and culture of the community. When asked about food indicators from social and culture dimensions of the community, 19 indicators were mentioned, i.e., 1) variety of food consumed each meal, 2) ability to reach food sources as needed, 3) have sufficient income to buy food, 4) taking food for it's value, not overdone, 5) taking good quality food,

* The Graduate School of Social and Environmental Development, National Institute of Development Administration
118 Moo 3, Sereethai Road, Klong-Chan, Bangkok, Bangkok 10240, THAILAND.
E-mail: supan.c@nida.ac.th

without contamination or chemical substance, 6) good looking appearance, 7) no disease derived from inappropriate food taking, 8) knowing of food providers nutrition principles of cooks or family's food providers, 9) providing appropriate food for each family member, 10) planning for cooking or food preparation, 11) household's economic situation, 12) knowledge about safety of food production affecting community's ecological system, 13) knowledge about food productive safety for consumers, 14) knowledge of traditional food of the community, 15) having productive system/ acquiring food resource in balance with community's consumption need, 16) common productive ground/ space for community food production, 17) common food keeping place, 18) having community food distribution system, and 19) central co-operatives as community food welfare.

In addition, when compare food security indicators of communities with cultural differences, it was found that the two communities studied have similar indicators of food security with emphasizing ways of food providing. However, there are 5 different issues among them, i.e., 1) having sufficient income to buy food (3rd indicator), 2) taking food for its value (4th indicator), 3) taking good quality food (5th indicator), 4) planning in preparing food (10th indicator) and 5) household economic condition (11th indicator).

Keywords: Food Security, Indicator, Indicator of Different Culture, Food Sources Attainment

บทนำ (Introduction)

ปัจจุบันโลกกำลังประสบปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหาร กล่าวคือ ประชากรในกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาในหลายประเทศได้ประสบปัญหาทุพโภชนาการ ในขณะที่ประเทศที่พัฒนาแล้วก็ประสบกับปัญหาความไม่สมดุลทางอาหารและน้ำเช่นกัน ทั้งนี้องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations หรือ FAO) และโครงการอาหารเพื่อโลกแห่งสหประชาชาติ (World Food Programme หรือ WFP) ได้กล่าวถึง จำนวนประชากรโลกที่ตกอยู่ในภาวะขาดแคลนอาหาร ว่ามีจำนวนสูงถึง 166 ล้านคน ที่ได้ตกอยู่ในภาวะ “วิกฤติการณ์ขาดแคลนอาหารอย่างรุนแรง” (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2010)

ทั้งนี้ในปี ค.ศ. 1996 องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations หรือ FAO) ได้หยิบยกประเด็นปัญหาเรื่องความมั่นคงทางอาหารขึ้นมา เพื่อให้ทุกประเทศเห็นความสำคัญของปัญหาที่ก่อให้เกิดความเสื่อมทรุดลงของความมั่นคงทางอาหารที่ล้วนเกิดขึ้นในแทบทุกองค์ประกอบของระบบอาหาร ตั้งแต่ การผลิต การปรุง การกิน และผลจากการกิน อีกทั้ง ยังได้มีการจัดการประชุมสุดยอดว่าด้วยอาหารโลก (World Food Summit) ซึ่งได้กล่าวถึงองค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหารด้วยกัน 4 มิติ คือ (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2006)

- 1) การมีอาหารเพียงพอทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ โดยอาศัยกระบวนการผลิต หรือจากการนำเข้า
- 2) การที่คนทุกคนเข้าถึงอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการได้เพียงพอกับความต้องการ รวมถึงสิทธิในการเข้าถึงอาหารขั้นพื้นฐานของทุกคน และสามารถเรียกร้องได้ ภายในขอบเขตของกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่เขาอาศัยอยู่
- 3) การใช้ประโยชน์อาหาร เน้นเรื่องการบริโภคอาหารเพื่อความเป็นสุขภาพดี ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงปัจจัยอื่นที่ไม่ใช่เรื่องอาหารโดยตรง เช่น การค้าอาหาร วัฒนธรรม การเรียนรู้เกี่ยวกับอาหาร เป็นต้น
- 4) ความยั่งยืนของอาหาร หมายถึง การที่ประชาชน คริวเรือน และบุคคลสามารถเข้าถึงอาหารได้ทุกเมื่อ โดยไม่ต้องเสี่ยงต่อการขาดแคลนอาหาร หรือความอดอยาก ไม่ว่าจะในยามปกติ หรือในยามที่เกิดวิกฤต

นอกจากนี้ หากเราเหลียวกลับมาพิจารณาถึงองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการผลิตอย่างทรัพยากรน้ำ จะพบได้ว่า ปัจจุบันความวิตกกังวลเกี่ยวกับปริมาณน้ำจืดที่เพียงพอต่อการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้กลายเป็นปัญหาสำคัญที่หลายประเทศต่างให้ความสนใจ อีกทั้ง ในปี ค.ศ. 2008 องค์การสหประชาชาติ (United Nation) ได้มีการเปิดเผยในการประชุมระดับโลกทางด้านน้ำจืด หรือ World Water Forum ที่กรุงอิสตันบูล ณ ประเทศตุรกี ว่าประชากรโลกจะเพิ่มจาก 6.5 พันล้านคนในปัจจุบัน

เป็น 9 พันล้านคน ในปี ค.ศ. 2050 ซึ่งจำนวนประชากรโลกที่เพิ่มมากขึ้นนี้ จะกลายเป็นสาเหตุที่ส่งผลให้เกิดภาวะขาดแคลนอาหารและน้ำ นอกจากนี้การประชุม Sustainable Development UK 09 conference ได้มีการแจ้งเตือนถึงเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นจริงใน ปี ค.ศ. 2030 ที่กล่าวถึงความต้องการอาหาร และพลังงานโลก จะกระโดดขึ้นไปถึงร้อยละ 50 และความต้องการน้ำจืดจะสูงขึ้นถึงร้อยละ 30 ขณะที่ประชากรโลกเพิ่มขึ้นเป็น 8,300 ล้านคน รวมทั้งสภาพการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศของโลก ได้เข้ามาซ้ำเติมอันส่งผลให้เหตุการณ์ต่าง ๆ ยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น และกลายเป็นวิกฤติระหว่างประเทศทั่วโลก นั่นคือ ภาวะการณ์ขาดแคลนอาหารและน้ำ (Beddington, John, 2009)

อีกทั้งแผนงานสหประชาชาติเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อม หรือยูเนป (United Nations Environment Programme-UNEP) พยากรณ์ว่าจะเกิดภาวะขาดแคลนน้ำในวงกว้างทั่วทั้งแอฟริกา ยุโรป และเอเชีย ก่อนปี 2025 โดยปริมาณน้ำจืดที่ใช้ต่อหัวของประชากรจะลดลงอย่างรุนแรง ซึ่งประชากร 2 ใน 3 ของจำนวนประชากรโลก จะต้องพบกับปัญหาการขาดแคลนอาหารและน้ำ ซึ่งจะส่งผลให้ต้องมีชีวิตอยู่ภายใต้เงื่อนไขของความเครียด (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2006; United Nations Department of Economic and Social Affairs (UNDESA), 2012)

ในปี ค.ศ.2012 องค์การสหประชาชาติก็ได้มีการจัดการประชุมเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนหรือ Rio+20 ขึ้น ณ กรุง ริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ซึ่งมีผู้นำจาก 130 ประเทศ และผู้แทนอีกหลายหมื่นคนที่เป็นผู้อำนวยการบริษัทและองค์กรพลเรือนต่าง ๆ เข้าร่วม เพื่อกำหนดรูปแบบของ “อนาคตที่เราต้องการ” (The Future We Want) ในการมุ่งสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน และขจัดความยากจน ภายใน ปี ค.ศ. 2030 ทั้งนี้ ได้มีการกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่เหมาะสมด้วยกัน 16 ด้าน และได้ให้ความสำคัญกับเรื่องความมั่นคงทางอาหาร กล่าวคือ มีการเรียกร้องให้ทุกประเทศหันมาให้ความสำคัญกับเรื่องปริมาณการผลิตอาหารที่ยั่งยืนโดยเพิ่มการลงทุนให้กับผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่น ขยายตลาดอาหารที่ได้จากการเกษตร และลดของเสียในห่วงโซ่อุปทาน โดยให้ความสนใจเป็นพิเศษกับผู้หญิง เกษตรกรรายย่อย เยาวชน เกษตรกรพื้นเมืองสร้างความมั่นใจในโภชนาการที่เหมาะสม ผ่านกระบวนการค้าขายที่โปร่งใส และเปิดกว้างมากขึ้นพร้อมแนวทางที่จะนำไปสู่ความมีเสถียรภาพมากขึ้นของราคาอาหารและตลาดในประเทศ (สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, 2555: 131-132)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประเทศไทยจะยังไม่ได้ประสบกับความขาดแคลนอาหารอย่างรุนแรง แต่หากพิจารณาถึงความมั่นคงทางอาหารในแง่ของกระบวนการผลิตแล้ว เราก็คงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าประเทศไทยเองเป็นหนึ่งในหลาย ๆ ประเทศที่ได้เริ่มเข้าสู่ วิกฤติเรื่องความมั่นคงทางอาหาร เช่นกัน อีกทั้งหากพิจารณาไปถึงความมั่นคงทางอาหารในแง่ของต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ อันหมายถึง ความมั่นคงและมั่นคงที่แท้จริงแล้ว จะพบว่าอาหารตามธรรมชาติเหลืออยู่น้อยลงทุกที สืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ โดยเปลี่ยนจากแหล่งอาหาร/พื้นที่เพาะปลูก และป่าไม้ มาเป็นพื้นที่ปลูกสร้างหรือพื้นที่เมือง มีผลให้พื้นที่ป่าและป่าต้นน้ำถูกทำลาย อันได้ส่งผลทับทวีคูณต่อความมั่นคงทางอาหารของประชาชนในประเทศไทยเป็นอย่างยิ่ง

การดำเนินการต่อปัญหาความเปราะบางด้านความมั่นคงทางอาหารของคนไทยที่มีความซับซ้อน ทั้งเชิงโครงสร้างและเชิงพฤติกรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง ที่สำคัญคือความเชื่อและวัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของผู้คน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเข้าใจทัศนะของผู้คนในสังคม และมีเครื่องมือที่ช่วยประเมินและ/หรือส่งสัญญาณต่อวิกฤตการณ์ที่จะเกิดขึ้นได้อย่างทันท่วงที โดยเฉพาะในระดับของชุมชน เครื่องมือที่นิยมใช้กันที่สะดวกและเหมาะสมกับชุมชน คือ ตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชน อันจะช่วยกระตุ้นเตือนให้ผู้คนตระหนักและเฝ้าระวัง ตลอดจนส่งสัญญาณเตือนภัยจากปัญหาความมั่นคงทางอาหาร เพื่อให้ชุมชนเร่งดำเนินการจัดการเพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงทางอาหารของชุมชนให้มั่นคงยั่งยืน โดยเฉพาะในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เฉกเช่น สังคมไทยที่ผู้คนมีวัฒนธรรมโดดเด่น ทั้งวัฒนธรรมไทย พุทธ และมุสลิม การมีสิ่งบ่งชี้ให้ครอบคลุมทั้งสองวัฒนธรรมหลัก ที่สำคัญตัวบ่งชี้ในต่างวัฒนธรรมจะมีความเหมือนหรือมีความต่างกันอย่างไร เพื่อที่จะนำไปสู่การกำหนดนโยบาย และ/หรือแผนงานในการดำเนินการให้เหมาะสม จึงเป็นประเด็นวิจัยที่น่าก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงต่อความมั่นคงทางอาหาร

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาเรื่อง “ความมั่นคงทางอาหาร: สิ่งบ่งชี้ต่างวัฒนธรรมในสังคมไทย” ที่สะท้อนให้เห็นถึงสถานภาพ/สภาวะการณ์การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวพันกับความมั่นคงทางอาหารของชุมชนที่มีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจทำการศึกษาเปรียบเทียบสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนไทยมุสลิมและไทยพุทธ ซึ่งมีวิถีการดำเนินชีวิตที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม อันเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดทิศทาง/ แนวทางในการพัฒนาของภาครัฐที่มีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objectives)

- 1) เพื่อศึกษาความหมายของความมั่นคงทางอาหารในทัศนะของชุมชน
- 2) เพื่อศึกษาสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในมิติสังคมและวัฒนธรรม
- 3) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม

ขอบเขตในการวิจัย (Research Scope)

- 1) ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบไปด้วย 2 ชุมชน ซึ่งมีวิถีชีวิตชายน้ำและวิถีเกษตรกรรม ตลอดจนยังเป็นชุมชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม (ไทยพุทธ และไทยมุสลิม) ที่อยู่ในพื้นที่ภาคกลาง อันเป็นศูนย์กลางการเกษตรกรรมที่สำคัญของประเทศไทย
- 2) ขอบเขตด้านเนื้อหาสาระ เนื่องจากเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ และได้มีกำหนดพื้นที่แบบเฉพาะเจาะจงเพื่อให้สะท้อนภาพของรายละเอียดของประเด็นความมั่นคงทางอาหารที่ต้องการทำการศึกษ โดยมีเนื้อหาครอบคลุมถึง ความหมายและลักษณะของความมั่นคงทางอาหาร และสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในทัศนะของชุมชน ทั้งด้านความพอเพียง คุณภาพ ความสามารถในการเข้าถึงอาหาร

วิธีการดำเนินการวิจัย (Research Method)

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเน้นการสัมภาษณ์เจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informants) จากสองชุมชนที่มีความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรม จำนวน 30 คน (ชุมชนละ 15 คน) โดยชุมชนแรกเป็นชุมชนมุสลิม (ชุมชนว่องไว*) และอีกชุมชนหนึ่งเป็นชุมชนไทยพุทธ (ชุมชนพงไพร) โดยมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) ผู้วิจัยได้มีการทบทวนแนวคิดทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ สิ่งพิมพ์ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และรายงานการศึกษาต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาและการวิเคราะห์ สำหรับการศึกษาในครั้งนี้

2) การสำรวจโดยใช้แบบประเมินสถานะอย่างเร่งด่วน (Rural Rapid Appraisal: RRA) ผู้วิจัยใช้การสำรวจโดยใช้แบบประเมินสถานะอย่างเร่งด่วนในชุมชนที่ไม่มีความคุ้นเคย เพื่อนำมาใช้ในการค้นหาผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informant) และนำมาสู่การกำหนดประเด็นการสัมภาษณ์เจาะลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาที่สำคัญ อันสะท้อนให้เห็นถึงความมั่นคงทางอาหารของชุมชนที่มีความสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

3) การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้เลือกใช้การสัมภาษณ์เจาะลึกมาเป็นวิธีการหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเป็นลักษณะการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้การสัมภาษณ์ ควบคู่ไปกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่มีความละเอียดลึกซึ้ง มีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชน และในขณะที่ทำการสัมภาษณ์เจาะลึกนั้นผู้วิจัยได้มีการนำเทคนิคการวิจัยอนาคตเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Future Research: EFR) มาช่วยในการศึกษาอนาคตของชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารที่สะท้อนถึงความยั่งยืนของทรัพยากรอาหารของชุมชนในอนาคต ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การสร้างฉาก (Scenario) ทั้ง 3 ฉาก คือ ฉากที่ดีที่สุด (Optimistic Scenario) ฉากที่เลวร้ายสุด (Pessimistic Scenario) และฉากที่เป็นไปได้มากที่สุด (Possibility Scenario) ของ Robert B. Textor (1980)

กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Target Group and Key-Informant)

กลุ่มเป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้ ประกอบไปด้วย คนในชุมชนทั้งชุมชนพุทธ และชุมชนมุสลิมที่อยู่ในเขตพื้นที่ภาคกลางที่ได้ชื่อว่าเป็นอู่อาวู่น้ำของประเทศ ที่มีวิถีชีวิตหลักเกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรม

ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-Informant) จำนวน 30 คน (ชุมชนละ 15 คน) ตามคุณสมบัติที่กำหนดก่อนเพื่อความถูกต้องและป้องกันอคติ (Bias) โดยกำหนดคุณสมบัติที่จำเป็นเพื่อการได้มาซึ่งข้อมูลที่หลากหลาย โดยผู้วิจัยได้ทำการจัดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญไว้ 4 ประการหลักด้วยกันคือ 1) เป็นผู้อาศัยอยู่ในชุมชนมาไม่น้อยกว่า 10 ปี 2) เป็นผู้รู้และสามารถให้ข้อมูลในเรื่องของความมั่นคงทางอาหาร

* นามสมมติ

ในชุมชนได้ 3) เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการทำงานของชุมชน หรือเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนความมั่นคงทางอาหารของชุมชน 4) ผู้ให้ข้อมูลต้องเป็นผู้เต็มใจที่จะให้ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสนทนาหรือสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสัมภาษณ์แบบที่ไม่เป็นทางการ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ซึ่งผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูล ด้วยอาศัยเทคนิคสามเส้า (Triangulation Technique) มาทำการจำแนกออกเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ตามหลักตรรกะ (Logic) กล่าวคือ 1) วิเคราะห์การจัดอันดับของตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารในสังคมที่มีความต่างวัฒนธรรม/พหุวัฒนธรรม (Pluralism) ตามความถี่ที่ซ้ำจากผู้ให้ข้อมูล และ 2) นำตัวบ่งชี้ทั้งหมดเข้ามาทำการตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือในลักษณะการเห็นร่วม (Shared Viewing) จากเวทีสนทนากลุ่มที่จัดในชุมชน ซึ่งตัวบ่งชี้ใดที่ชุมชนยอมรับจะถูกคัดเข้ามา และเรียงตามลำดับความถี่ของผู้ร่วมในเวทีสนทนากลุ่มที่มีความเห็นตรงกัน โดยทุกตัวบ่งชี้ต้องเชื่อมโยงเทียบเคียงแนวคิดทฤษฎี ควบคู่บริบท (Context) โดยเฉพาะบริบทสังคมวัฒนธรรม และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความชัดเจนเชิงรูปธรรม ผู้วิจัยได้ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) มาประกอบการอธิบาย และตีความ

ผลการศึกษา (Results)

พบว่า แม้ว่าชุมชนทั้งสองจะมีความแตกต่างกันบ้างในวิถีการดำเนินชีวิตตามหลักศาสนา และตามลักษณะภูมิประเทศ แต่ยังพบความคล้ายคลึงกันในประเด็นการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลง เพื่อให้มีอาหารที่พอเพียง สามารถเข้าถึงอาหาร และยังคงคุณภาพของอาหารได้อย่างน้อยก็ไม่ทำให้เจ็บป่วย โดยมีประเด็นรายละเอียดย่อย ดังนี้

วิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนเกษตรกรรมชาวสวนไม้ประดับไทยพุทธที่ศึกษา เน้นการปลูกพืชที่สร้างรายได้ (ไม้ประดับ) และพืชสวนครัวที่ใช้รับประทานแต่ละวัน ซึ่งสวนใหญ่เป็นพืชสมุนไพร เช่น โหระพา กระเพรา สารเพน ตะไคร้ มะนาว มะกรูด พริกขี้หนู ฯลฯ รวมทั้งพืชที่ให้ผลที่สามารถรับประทานได้ เช่น มะม่วง มะละกอ กัญชง ขนุน เป็นต้น นอกจากนี้ ชุมชนเกษตรกรรมไทยพุทธแห่งนี้ ยังเป็นแหล่งปลูกพืชสมุนไพรส่งให้โรงพยาบาลอภัยภูเบศร ซึ่งเป็นโรงพยาบาลของรัฐที่ผลิตยาจากพืชสมุนไพรที่สำคัญของประเทศ จึงทำให้ชุมชนนี้มีรายได้ต่อเนื่อง มีความรู้จากที่โรงพยาบาลมาช่วยส่งเสริมเผยแพร่ความรู้ทางยาจากพืชผัก ประกอบกับมีภูมิประเทศติดภูเขาที่มีความชุ่มชื้น มีน้ำมาก แม้ในพื้นที่สูงเชิงเขาชุมชนก็สามารถใช้ระบบกักน้ำมาดัดแปลงผ่านท่อโดยไม่ต้องสิ้นเปลืองพลังงานเชื้อเพลิงมาก ซึ่งระบบส่งน้ำจากแม่น้ำที่อยู่ใกล้ขึ้นไปใช้ในการเพาะปลูกในพื้นที่สูงนี้ โดยชาวบ้านพากันเรียกระบบส่งน้ำนี้ว่า “แอร์แวร์” (ผู้เขียนเข้าใจว่าน่าจะมาจากแอร์เวย์มากกว่า) ส่วนการเลี้ยงสัตว์โปรตีนของชุมชนไทยพุทธแห่งนี้ ครัวเรือนส่วนใหญ่ยังคงมีวิถีไทยคือ มีการเลี้ยงสัตว์ปีกในครัวเรือนอย่าง ไก่ และเป็ด ที่ให้ทั้งไข่และเนื้อ วิถีทางการเกษตรจึงมี

ลักษณะเรียกว่า อาศัยอิงแอบกับธรรมชาติแต่ยังอยู่บนพื้นฐานศาสนา กล่าวคือ แทบทุกเช้าจะพบเห็นชาวบ้านออกมาตักบาตรกันบนเส้นทางที่พระภิกษุออกบิณฑบาตร หรือในวันสำคัญทางศาสนาคนในชุมชนก็ยังพร้อมใจกันออกไปทำกิจกรรมทางศาสนาที่วัดกันอย่างหนาแน่น รวมทั้งมีการแบ่งปันแก้มือๆ ไร่ละบัก

สำหรับชุมชนมุสลิม ซึ่งเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ตั้งติดอยู่กับแม่น้ำหัวเมือง* ก็มีวิถีชีวิตที่ไม่แตกต่างกับชุมชนชาวน้ำ กล่าวคือ มีการปลูกผักสวนครัวกินได้ มีการเลี้ยงไก่อาศัยไข่และเนื้อเพื่อให้โปรตีนแก่ร่างกาย และยังมีการคือน้ำมันจากหัวปลาเล็ก ๆ ที่จับมาได้จากแม่น้ำหัวเมือง* จนกระทั่งช่วงเกิดน้ำท่วมใหญ่ในชุมชนริมน้ำ จึงได้มีการก่อสร้างกำแพงสูงที่หลายเมตรเพื่อป้องกันน้ำท่วมบ้านเรือนของชุมชน และก็ปิดเส้นทางลงสู่ชายน้ำของชาวชุมชนด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ จึงทำวิถีชีวิตของคนในชุมชนริมน้ำ หันหน้าเข้าเมืองไปประกอบอาชีพเป็นลูกจ้างโรงงาน เพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัว อีกทั้งพื้นที่เพาะปลูกพืชสวนครัวก็ถูกเปลี่ยนสภาพกลายเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย สืบเนื่องจากประชากรในชุมชนที่มีเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้พฤติกรรมการกินอาหารของคนในชุมชนเป็นลักษณะพึ่งพาอาศัยร้านค้า ตลาด หรืออาหารปรุงสำเร็จรูปอย่าง “แกงแคะ” ที่ทำขายในชุมชน เนื่องจากอาหารเป็นปรุงถูกต้องตามหลักศาสนา

ในส่วนของความหมาย และสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหาร ในทัศนะของทั้งสองชุมชน พบว่า

1. ความหมายของความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชน หมายถึง ความมั่นคงทางอาหารที่กล่าวถึงเรื่องของการแบ่งปันอาหาร และ/หรือทรัพยากรอาหารระหว่างกันในชุมชน (จำนวน 22 คน ร้อยละ 73.33) รวมถึงการที่ชุมชนมีการผลิต/ ที่สอดคล้องกับการบริโภคของคนในชุมชน (จำนวน 10 คน ร้อยละ 33.33) และมีความรู้ในเรื่องของระบบการผลิตอาหารที่ปลอดภัยต่อคนในชุมชน (จำนวน 12 คน ร้อยละ 40.00) และการมีประเภท/ ชนิดของอาหารที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต (จำนวน 12 คน ร้อยละ 40.00) อีกทั้งจะต้องมีพื้นที่สำหรับเพาะปลูกพืชผล เลี้ยงสัตว์ ตลอดจนมีระบบการจัดการอาหารที่สามารถทำให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงอาหารได้อย่างเท่าเทียมกัน (จำนวน 4 คน ร้อยละ 13.33) (ดังปรากฏในตารางที่ 1) ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของชาวชุมชนว่องไว* (สัมภาษณ์เจริญ*) ที่กล่าวว่า

“...ปัจจุบันทรัพยากรอาหารของชุมชนลดลง และการลดลงนี้ก็ถือได้ว่าชุมชนของเราเริ่มที่จะมีความไม่มั่นคงทางอาหารแล้ว ซึ่งตัวผมเองคิดว่าหากจะทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารของชุมชนสิ่งแรกเลยก็คือ เราต้องมีพื้นที่กลางเพื่อใช้เป็นแหล่งผลิตอาหารของส่วนรวมของชุมชน...”

และสอดคล้องกับคำกล่าวของเกื้อหนุน* ที่ว่า

“...การที่ชุมชนแห่งหนึ่งจะมีการผลิตและการบริโภคที่สอดคล้องกันได้ จำเป็นต้องมีการเผื่อแผ่อาหาร และการแบ่งปันอาหารต่อญาติพี่น้อง (ชุมชน) อีกด้วย...”

ในขณะที่เดียวกันระบบการผลิตอาหารของชุมชนจะต้องมีความปลอดภัยต่อคนในชุมชน (จำนวน 6 คน ร้อยละ 40.00) พร้อมทั้งสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต (จำนวน 12 คน ร้อยละ 80.00) ของคนในชุมชน ซึ่งสมบูรณ์* ได้กล่าวว่

“... ความสมดุลในด้านของแหล่งผลิต และการบริโภค ในเพียงด้านปริมาณ อย่างเดียวไม่อาจจะเรียกว่ามันคงได้ชะที่เดียวหรอก ทั้งนี้เราต้องมาพิจารณาในด้านของคุณภาพของอาหารด้วย ซึ่งคำว่าคุณภาพนี่ก็ไม่ได้หมายความถึงแค่เรื่องของคุณภาพของอาหารที่รับประทาน แต่หากหมายถึงคุณภาพของอาหารที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต อย่างเช่น ข้าวหมก แกงมัสมั่น...”

จากความหมายที่กล่าวในข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชน หมายถึง การมีระบบการผลิต และ/หรือ ระบบการสรรหาอาหารที่มีความสมดุลกับการบริโภคที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชน โดยที่ข้อมูลยืนยันว่าความมั่นคงทางอาหารในบุคคล/ปัจเจก จะเน้นให้ความสำคัญกับการมีอาหารที่พอกิน ไม่ขาดแคลน (ร้อยละ 93.33) และอาหารที่กินนั้นจะต้องส่งผลดีต่อสุขภาพ ปราศจากโรค (ร้อยละ 66.67) ส่วนความมั่นคงทางอาหารในระดับครอบครัวนั้น จะเน้นเรื่องการหาให้พอกิน (ร้อยละ 53.33) รวมการใช้ทรัพยากร/วัตถุดิบมาทำเป็นอาหารอย่างคุ้มค่า (ร้อยละ 33.33) และถูกต้องตามหลักโภชนาการ (ร้อยละ 60.00) และความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชน จะเน้นให้ความสำคัญกับเรื่องการผลิตที่มีความสมดุลกับการบริโภคของคนในชุมชน (ร้อยละ 33.33) และเน้นเรื่องการแบ่งปันระหว่างกัน (ร้อยละ 73.33) รวมถึงการสร้างหลักประกันความมั่นคงทางอาหารของชุมชน อาทิ การมีระบบการจัดการอาหาร (ร้อยละ 13.33) การที่ชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับระบบการผลิตอาหารที่ปลอดภัยต่อคนในชุมชน (ร้อยละ 40.00) เป็นต้น

ตารางที่ 1: ความหมายของความมั่นคงทางอาหาร

Table 1: The Definition of Food Security

ความหมาย	ว่องไว*		พึงไพร*		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
	(n = 15)		(n = 15)		(n = 30)	
ระดับชุมชน						
- การที่ชุมชนมีการผลิตที่สมดุลกับการบริโภคของคนในชุมชน	5	33.33	5	33.33	10	33.33
- การมีชนิด/ประเภทของอาหารที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต	12	80.00	-	-	12	40.00
- การแบ่งปันอาหาร และ/หรือทรัพยากรอาหารระหว่างกันในชุมชน	11	73.33	11	73.33	22	73.33
- การมีพื้นที่สำหรับเพาะปลูกพืชผลเลี้ยงสัตว์	3	20.00	3	20.00	6	20.00
- การมีระบบการจัดการอาหารที่สามารถทำให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงอาหารได้อย่างเท่าเทียมกัน	2	13.33	2	13.33	4	13.33
- การมีความรู้ในเรื่องของระบบการผลิตอาหารที่ปลอดภัยต่อคนในชุมชน	6	40.00	6	40.00	12	40.00

2. **สิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน** พบว่า มีการกล่าวถึงสิ่งบ่งชี้ที่บ่งบอกถึงลักษณะของความมั่นคงของอาหารออกเป็น 3 ระดับด้วยกัน คือ

2.1 **สิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารในระดับบุคคล** พบว่า มีการกล่าวถึงสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารในระดับบุคคลออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) สิ่งบ่งชี้ด้านกระบวนการ (Process Indicators) และ 2) สิ่งบ่งชี้ด้านผลลัพธ์ (Outcome Indicators) (ดังปรากฏในตารางที่ 2) ดังนี้

1) สิ่งบ่งชี้ด้านกระบวนการ (Process Indicators) เป็นสิ่งบ่งชี้ที่สะท้อนถึงการเข้าถึงอาหารของบุคคล ซึ่งมี 6 องค์ประกอบย่อยด้วยกัน คือ

1.1) ความหลากหลายของประเภทอาหารในแต่ละมื้อ (จำนวน 19 คน ร้อยละ 63.33)

1.2) สามารถเข้าถึงแหล่งอาหารได้ทุกเมื่อได้ตามความต้องการ (จำนวน 13 คน ร้อยละ 43.33)

1.3) การมีรายได้ที่เพียงพอต่อการซื้ออาหาร (จำนวน 18 คน ร้อยละ 60.00)

สิ่งบ่งชี้ในประเด็นข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิตของคนชุมชนที่มีลักษณะที่เป็นคนเมืองมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เร่งรีบแข่งกันเวลา เน้นความสะดวกสบาย และจากการศึกษาโดยการสังเกต

ชุมชนว่องไว* พบว่า ในช่วงเวลาเช้าตรู่ กลางวัน และตอนเย็น จะมีรถบัสมารับคนในชุมชนไปทำงานเป็น “กะ” เวลา ซึ่งจะได้ค่าแรงวันละ 100 - 300 บาท ในขณะที่ชุมชนพงไพร*เอง แม้ว่าจะเป็นชุมชนเกษตรกรรม แต่ก็เน้นการปลูกเพื่อขาย โดยจะต้องตื่นมาแต่เช้าเพื่อเข้าสวนเพื่อรดน้ำไม้ดอกไม้ประดับ ช่วงเวลาสายถึงเย็นก็จะทำการค้าขาย เนื่องจากจะมีลูกค้าเข้ามาเยี่ยมชมและรับซื้อที่สวน ด้วยเหตุนี้ อาหารการกินของคนในชุมชนจึงอาศัยพึ่งพาสตลาด และอาหารที่รับประทานประจำวันส่วนใหญ่ก็จะเน้นง่าย ๆ สะดวก และรวดเร็ว นั่นก็คือ “แกงแกะ” (ชื่อเรียกแกงสำเร็จที่ตัดขายของชุมชนว่องไว*) และชื่อจาก “รถพุ่มพวง” (ชื่อเรียกรถที่มีของขายทุกอย่างตั้งแต่สบู่ ยาสีฟัน ผักสด ไข่ พร้อมทั้งแกงสำเร็จรูปโดยจะขับเข้ามาบริการถึงในชุมชนพงไพร*) โดยอาศัยเงินตราในการแลกเปลี่ยน

1.4) การกินอาหารอย่างคุ้มค่าไม่ฟุ่มเฟือย (กินให้พอดีในแต่ละมื้อ) (จำนวน 9 คน ร้อยละ 30.00) สิ่งบ่งชี้ในประเด็นนี้ จะพบเห็นชัดที่สุดในชุมชนว่องไว* ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่าตามหลักคำสอนที่ชาวมุสลิมที่มีการสอนลูกหลานเกี่ยวกับการกินอาหารว่า

“...ข้าวทุกเม็ดมีบะเราะกะถ์* (ความเป็นสิริมงคล) ดังนั้น เราไม่รู้ว่าจะบะเราะกะถ์ อยู่ในเม็ดไหนถ้าเราอยากได้เราต้องกินข้าวให้หมดทุกเม็ด..”

(สัมภาษณ์จากเจริฎู* และเกือหนูน*)

1.5) การบริโภคอาหารที่มีคุณภาพ ปลอดภัยสารพิษ และสารเคมี (จำนวน 12 คน ร้อยละ 40.00)

2) สิ่งบ่งชี้ทางด้านผลลัพธ์ (Outcome Indicators) เป็นสิ่งบ่งชี้ที่เน้นในเรื่องของผลลัพธ์จากการบริโภคอาหารที่เน้นพิจารณาได้จากลักษณะ และ/หรือ พฤติกรรมที่สังเกตได้ง่าย เช่น การไม่ลั้มหมอนนอนเสื่อ (เจ็บไข้ได้ป่วย) ซึ่งมี 2 องค์ประกอบย่อยด้วยกันคือ

2.1) การมีร่างกายอิมอวบ ผิวพรรณสดใส (จำนวน 3 คน ร้อยละ 20.00)

2.2) ไม่มีโรคที่เกิดจากการรับประทานอาหารที่ไม่เหมาะสม (จำนวน 25 คน ร้อยละ 83.33) ชาวชุมชนเห็นว่า ความมั่นคงทางอาหารในระดับบุคคลนั้น จะเกิดได้ต่อเมื่อบุคคลมีวิธีการรับประทานอาหารที่เหมาะสมคือ ต้องไม่ก่อให้เกิดโรคจากการรับประทานที่มากเกินไป เพราะอาจก่อให้เกิดภาวะอ้วน และจากการศึกษาชุมชนว่องไว* พบว่า อาหารที่คนในชุมชนนิยมรับประทานนั้นจะเป็นอาหารที่มีรสจัด เน้นหวาน มัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นอาหารที่มีความเสี่ยงต่อการโรคเบาหวาน และความดัน เกล็ดเช่นชุมชนพงไพร*เอง ก็ประสบปัญหาเกี่ยวกับโรคความดัน ซึ่งเกิดจากการรับประทานอาหารที่มีรสชาติที่เค็มจัด บวกกับปริมาณอาหารที่รับประทานเข้าไปกับวิถีการดำเนินชีวิตที่มีความสะดวกสบายมากขึ้น จึงทำให้ขาดการออกกำลังกาย จึงทำให้วิถีการดำเนินชีวิตปัจจุบันมีความความเสี่ยงต่อโรคความดัน และเบาหวานกัน

* บะเราะกะถ์/ บะเราะกะฮฺ เป็นคำในภาษาอาหรับ ซึ่งมีความหมายว่า บุญมาก ประเสริฐ ความเป็นสิริมงคล หรือการกระทำที่ได้บุญเยอะ

มากขึ้น ดังนั้น ความมั่นคงทางอาหารจึงไม่เน้นเพียงปริมาณ แต่ต้องเน้นในเรื่องของวิธีการในการรับประทาน อาหารด้วยเช่นกัน

ตารางที่ 2: สิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารในระดับบุคคล

Table 2: Food Security Indicators of Individual Level

สิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารในระดับบุคคล	ว่องไว*		พงไพร*		รวม	
	จำนวน (n = 15)	ร้อยละ	จำนวน (n = 15)	ร้อยละ	จำนวน (n = 30)	ร้อยละ
กระบวนการ						
- ความหลากหลายของประเภทอาหารในแต่ละมือ	9	60.00	10	66.67	19	63.33
- สามารถกินอาหาร/ เข้าถึงแหล่งอาหารได้ ทุกเมื่อตามความต้องการ	8	53.33	5	33.33	13	43.33
- การมีรายได้ที่เพียงพอต่อการซื้ออาหาร	14	93.33	4	26.67	18	60.00
- การกินอาหารอย่างคุ้มค่าไม่ฟุ่มเฟือย (กินให้พอดีในแต่ละมื้อ)	9	60.00	-	-	9	30.00
- การบริโภคอาหารที่มีคุณภาพ ปลอดภัย และสารเคมี	-	-	12	80.00	12	40.00
ผลลัพธ์						
- มีร่างกายอึดอวบ ผิวพรรณสดใส	3	20.00	7	46.67	10	33.33
- ไม่มีโรคที่เกิดจากการรับประทานอาหาร ที่ไม่เหมาะสม	15	100.00	10	66.67	25	83.33

จากตารางที่ 2 จะเห็นได้ว่าทั้งสองชุมชนต่างให้ความสำคัญกับประเด็นความมั่นคงทางอาหารในระดับบุคคลที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกัน แต่จะมีประเด็นที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนอยู่ 2 ประเด็น ซึ่งเป็นสิ่งบ่งชี้ในเรื่องของกระบวนการ กล่าวคือ ชุมชนพงไพร* ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องการบริโภคอาหารที่มีคุณภาพ ปลอดภัย และสารเคมี ซึ่งเป็นประเด็นที่ชุมชนว่องไว* ได้ให้ความสำคัญมาก ในขณะที่ชุมชนว่องไว* ไม่ได้มีการกล่าวถึงในประเด็นดังกล่าวนี้เลย ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากวิถีการทำกินของชุมชนพงไพร* มีอาชีพเป็นเกษตรกร ที่มีจะมีความเกี่ยวข้องกับสารเคมี จำพวกยาฆ่าแมลงและสารเร่งต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ผลผลิตของตนเองเจริญเติบโตได้ดี และสามารถขายได้ราคาที่สูง

ในทางกลับกันชุมชนว่องไว*นี้ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับประเด็นการบริโภคอาหารที่มีคุณภาพ ปลอดภัย และสารเคมี แต่กลับให้ความสำคัญกับเรื่องของการกินอาหารอย่างคุ้มค่าไม่ฟุ่มเฟือย

(กินให้พอดีในแต่ละมื้อ) อาจสืบเนื่องมาจากหลักคำสอนทางศาสนาอิสลามที่เข้ามามีผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ดังสอนที่ว่า

ท่านเราะสูลุลลอฮ์ นั้น เมื่อท่านกินอาหาร ท่านจะเสียนิ้วของท่านสามครั้ง และท่านได้กล่าวว่า “เมื่ออาหารคำหนึ่งของพวกท่านคนใดตกหล่น ท่านจงหยิบมาเซ็ด สิ่งแปลกปลอมออกและจงกินมัน และอย่าได้ทิ้งมันให้กับชัยฏอน” และท่านยังได้สั่งพวกเราให้กินจนเกลี้ยงชาม ท่านกล่าวว่า “เพราะแท้จริงแล้ว พวกท่านไม่รู้หรือว่า อาหารชิ้นใดที่เป็นชิ้นที่บะเราะกะฮ์”

(รายงานโดยมุสลิม หมายเลข 2034)

2.2 สิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารในระดับครอบครัว พบว่า ชุมชนจะเน้นให้ความสำคัญกับสิ่งบ่งชี้ทางด้านกระบวนการ (Process Indicators) ที่เน้นในเรื่องของความรู้ในเชิงการจัดการ การวางแผนและความสามารถในการเข้าถึงอาหารของครอบครัวใน 4 สิ่งบ่งชี้ย่อยดังนี้ (ดังปรากฏในตารางที่ 3)

ตารางที่ 3: สิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารในระดับครอบครัว

Table 3: Food Security Indicators of Family Level

สิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหาร ในระดับครอบครัว	ว่องไว*		พึงไพร*		รวม	
	จำนวน (n = 15)	ร้อยละ	จำนวน (n = 15)	ร้อยละ	จำนวน (n = 30)	ร้อยละ
กระบวนการ						
- ความรู้เกี่ยวกับหลักโภชนาการของ ผู้ประกอบการ/ จัดหาอาหารใน ครอบครัว	7	46.67	8	53.33	15	50.00
- ความรู้เกี่ยวกับการจัดการอาหารที่ เหมาะสมกับพัฒนาการตามวัยและ สุขภาพของคนในครอบครัว	5	33.33	9	60.00	14	46.67
- การวางแผนในการทำอาหาร/ ประกอบอาหาร (พิจารณาสิ่งที่มีอยู่ และความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากร)	2	13.33	8	53.33	10	33.33
- สถานภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน	15	100.00	6	40.00	21	70.00

ทั้งนี้หากพิจารณาจากตารางที่ 3 จะเห็นได้ว่า สิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารในระดับครอบครัวของทั้งสองชุมชนจะมีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน แต่จะมีความแตกต่างกันตรงที่การให้น้ำหนักความสำคัญใน

แต่ละประเด็น กล่าวคือ ชุมชนว่องไว* จะให้ความสำคัญกับเรื่องของสภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน (จำนวน 15 คน ร้อยละ 100.00) แต่ในขณะที่ชุมชนพงไพร* จะให้ความสำคัญกับเรื่องของความรู้เกี่ยวกับการจัดการอาหารที่เหมาะสมกับพัฒนาการตามวัยและสุขภาพของคนในครอบครัว (จำนวน 9 คน ร้อยละ 60.00) ทั้งนี้ อาจเป็นไปได้ว่าด้วยวิธีการทำกินของชุมชนว่องไว* ซึ่งส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพรับจ้างกับค้าขาย จึงทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตปัจจุบันมีลักษณะที่เร่งรีบ ออกไปหารายได้มาเพื่อเลี้ยงครอบครัวของตนเอง อันจะมีความแตกต่างจากชุมชนพงไพร* ที่จะมีวิธีการทำกินที่อยู่กับเรื่องเกษตรกรรม แม้ว่าจะเป็นเกษตรกรรมเกี่ยวกับการปลูกไม้ดอกไม้ประดับก็ตาม ซึ่งวิธีการทำกินดังกล่าวนี้ล้วนแล้วแต่เป็นรูปแบบการทำกินที่อยู่ติดกับพื้นที่/ ชุมชน นั่นก็คือการเข้าสวนไปรดน้ำต้นไม้และพื้นที่สวน และส่วนใหญ่ก็มักจะมีพื้นที่สวนที่อยู่ติดกับบริเวณบ้านที่ตนอาศัย ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ชุมชนพงไพร* จะให้ความสำคัญกับเรื่องความรู้เกี่ยวกับการจัดการอาหารที่เหมาะสมกับพัฒนาการตามวัยและสุขภาพของคนในครอบครัว (จำนวน 8 คน ร้อยละ 53.33) เป็นต้น

2.3 สิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชน จากการศึกษา พบว่า ชุมชนจะเน้นให้ความสำคัญ ที่เน้นให้ความสำคัญกับสิ่งบ่งชี้ทางด้านกระบวนการ (Process Indicators) ที่ให้ความสำคัญกับการจัดการระบบการผลิตของชุมชน และความสามารถในการเข้าถึงอาหารของคนในชุมชนได้อย่างเท่าเทียมกัน (ดังปรากฏในตารางที่ 4) คือ

1) สิ่งบ่งชี้ด้านกระบวนการจัดการผลิต

- 1.1) ความรู้เกี่ยวกับการผลิตอาหารที่ปลอดภัยต่อระบบนิเวศของชุมชน (จำนวน 9 คน ร้อยละ 30.00)
- 1.2) ความรู้เกี่ยวกับการผลิตอาหารที่ปลอดภัยกับสุขภาพของผู้บริโภค (จำนวน 14 คน ร้อยละ 46.67)
- 1.3) ความรู้เกี่ยวกับอาหารดั้งเดิมของชุมชน (ข้าวหมก, แกงมัสมั่น) (จำนวน 12 คน ร้อยละ 40.00)
- 1.4) มีระบบการผลิต/สรรหาทรัพยากรอาหาร ที่สอดคล้องกับการบริโภคของคนในชุมชน (จำนวน 2 คน ร้อยละ 6.67)
- 1.5) แหล่งผลิตของส่วนรวม (เช่น นารวม)/พื้นที่ในการผลิตอาหารของชุมชน (จำนวน 15 คน ร้อยละ 50.00)
- 1.6) แหล่ง/ สถานที่จัดเก็บอาหารของส่วนรวม (จำนวน 2 ร้อยละ 6.67)

2) สิ่งบ่งชี้ด้านกระบวนการเข้าถึงแหล่งอาหารของชุมชนได้อย่างเท่าเทียม

- 2.1) ระบบการแบ่งปันอาหารในชุมชน (ชะกาด) (จำนวน 17 คน ร้อยละ 56.67)
- สืบเนื่องจากว่าวิธีการดำเนินชีวิตของชุมชนว่องไว* (ชุมชนไทยมุสลิม) ซึ่งเป็นชุมชนที่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งจะใช้หลักศาสนาเป็นเครื่องนำทางในการดำเนินชีวิต โดยมีหลักปฏิบัติ 5 ประการที่มุสลิมจะต้องนับถือ

และปฏิบัติเหมือนกันทุกคน (1) คำปฏิญาณตน (กาลีมะซาฮาตะห์) (2) การนมัสการ (อัซซอล่าห์) (3) การบริจาคทาน ซะกาต (อัซซสกาห์) (4) การถือศีลอด (อัสโสม) (5) การประกอบพิธีฮัจญ์ (ฮัล - ฮัจญ์) ซึ่งหลักปฏิบัติ 1 ใน 5 ประการนี้ ได้มีการเน้นย้ำถึงเรื่องของการบริจาค ที่เรียกว่า ซะกาต ซึ่งเป็นการบริจาคที่เรียกเก็บกับคนรวย เพื่อนำมาใช้ช่วยเหลือคนที่ยากจน ขาดแคลน หรือผู้ที่ไม่สามารถหาเลี้ยงชีพได้เพราะร่างกายทุพพลภาพ ชัดสน รวมทั้งผู้ที่เปลี่ยนจากศาสนาอื่นมานับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งการบริจาคทาน ซะกาตนี้ สามารถบริจาคได้ทั้งในรูปแบบของเงินทองและอาหาร ทั้งนี้หลักการดังกล่าวถือเป็นกฎระเบียบที่มุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด โดยมณีนรัตน์* กล่าวว่า

“...มุสลิมจะมีหลักทางศาสนาที่มีการว่าไว้ด้วยเรื่องของการทำซะกาต ว่าหากเราปลูกข้าว หรือเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งมีทองคำ ก็จะต้องมีการทำการซะกาต ซึ่งชาวมุสลิมจะเชื่อว่าหากใครไม่ทำก็จะหมดไปเอง...”

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าหลักทางการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนพงไพร* จะเน้นให้ความสำคัญกับเรื่องมิติทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ การหารายได้มาเพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้องคนในครอบครัวเป็น แต่คุณธรรมเกี่ยวกับเรื่องของการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนที่นับถือกันเสมือนญาติของคนในชุมชน จึงทำให้ชุมชนพงไพร* มักจะคำนึงถึงเรื่องของการแบ่งปันและการช่วยเหลือกัน สอดคล้องกับคำกล่าวของ สิทธิชัย* ที่ว่า

“...อย่างบ้านเรามีซะออม เพื่อนบ้านเรามาขอ เราก็บอก เอาไป ๆ แบ่งกัน ภรรยาชอบเป็นคนแจกด้วย ไม่เคยหวงเลย เราแจกเขาเราก็มีความสุข...”

อีกทั้งจากการสังเกตยังพบอีกว่า ชุมชนพงไพร* นี้ ได้มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นมา โดยมีเป้าหมายเพื่อต้องการช่วยเหลือกัน อาทิ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการ และกลุ่มไม้ดอกไม้ประดับ เป็นต้น ซึ่งกลุ่มดังกล่าวนี้ได้มีการปล่อยเงินกู้ให้แก่สมาชิกกลุ่มเพื่อสามารถนำมาใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวของตนเอง

2.2) การมีสหกรณ์กลางที่เน้นด้านสวัสดิการอาหารเพื่อชาวชุมชน (จำนวน 1 คน ร้อยละ 3.33) ซึ่งเป็นหลักประกันการมีอาหารรับประทาน โดยเฉพาะกับผู้ด้อยโอกาสที่ยากจน และ/หรือ มีความจำเป็นทางร่างกายไม่อาจทำการผลิต/ทำงานเพื่อให้ได้เงินตรามาแลกเปลี่ยนอาหาร เช่น คนพิการ คนชรา เป็นต้น แม้ในทางปฏิบัติจะยังไม่เกิดเป็นรูปธรรมในชุมชน แต่ผู้นำชุมชนก็ได้กล่าวถึง และยังสามารถผลักดันผ่านการพูดคุยแลกเปลี่ยน อันน่าจะก่อให้เกิดผลดีต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

ตารางที่ 4: สิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชน

Table 4: Food Security Indicators of Community Level

สิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชน	ว่องไว*		พึงไพร*		รวม	
	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
	(n= 15)		(n= 15)		(n= 30)	
กระบวนการจัดการผลิต						
- ความรู้เกี่ยวกับการผลิตอาหารที่ปลอดภัยต่อระบบนิเวศของชุมชน	4	26.67	5	33.33	9	30.00
- ความรู้เกี่ยวกับการผลิตอาหารที่ปลอดภัยกับสุขภาพของผู้บริโภค	5	33.33	9	60.00	14	46.67
- ความรู้เกี่ยวกับอาหารดั้งเดิมของชุมชน (ข้าวหมก, แกงมัสมัน)	12	80.00	-	-	12	40.00
- มีระบบการผลิต/ สรรหาทรัพยากรอาหารที่สอดคล้องกับการบริโภคของคนในชุมชน	2	13.33	-	-	2	6.67
- แหล่งผลิตของส่วนรวม (เช่น นารวม) /มีพื้นที่ที่ใช้ในการผลิตอาหารของชุมชน	3	20.00	12	80.00	6	50.00
- แหล่งจัดเก็บอาหารของส่วนรวม	2	13.33	-	-	2	6.67
กระบวนการเข้าถึง						
- มีระบบการแบ่งปันอาหารในชุมชน	12	80.00	5	33.33	17	56.67
- มีสหกรณ์กลางเพื่อสวัสดิการทางด้านอาหารของชุมชน	1	6.67	-	-	1	3.33

โดยสรุป สิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารในทัศนะของชุมชน เน้นที่กระบวนการผลิตเพื่อให้พอเพียงและเป็นหลักประกัน (แหล่งจัดเก็บอาหารของส่วนรวม) ซึ่งใกล้เคียงกับแนวคิดของจินโบราณตั้งแต่ยุคก่อนสองพันปี ที่เห็นว่าประเทศใดจะมีความมั่นคงทางอาหารก็ควรสร้างระบบเก็บออมอาหารหรือที่เรียกว่าโกดัง (ถือว่าโกดัง คือ สิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหาร) โดยระบุว่าต้องออมไว้ 1 ใน 3 ของผลผลิตในแต่ละปี และถ้าออมได้ถึงครึ่งหนึ่งของผลผลิตแต่ละปีก็ได้แสดงว่ามีความมั่นคงทางอาหารมาก แต่ถ้าไม่มีการออมถึง 3 ปี แสดงว่าประเทศจะพัง (ดังปรากฏในยุค “ซุนซิงกั๋ว” ประมาณ 2,100 ปี ซึ่งปรากฏรายละเอียดในหนังสือจารึกจารีตประเพณีระบบการบริหาร) นอกจากสิ่งบ่งชี้จากกระบวนการผลิตที่เน้นความพอเพียง และการมีหลักประกันแล้ว ยังพบว่า ประเด็นเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพก็อยู่ในสิ่งบ่งชี้ถึงความมั่นคงทางอาหาร รวมทั้งยังเน้นถึงกระบวนการเข้าถึง ตามวิถีวัฒนธรรมไทย คือ การแบ่งปัน และการใช้ระบบสหกรณ์อีกด้วย

3. เปรียบเทียบสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมพบว่า ทั้งสองชุมชนต่างให้ความสำคัญกับสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกันซึ่งปรากฏชัดในเรื่องของวิถีทำกิน แต่จะมีประเด็นที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนอยู่ 5 ประเด็นบ่งชี้ ได้แก่

สิ่งบ่งชี้ตัวที่ 3 คือ การมีรายได้ที่เพียงพอต่อการซื้ออาหาร

สิ่งบ่งชี้ตัวที่ 4 คือ การกินอาหารอย่างคุ้มค่าไม่ฟุ่มเฟือย (กินให้พอดีในแต่ละมื้อ)

สิ่งบ่งชี้ตัวที่ 5 คือ การบริโภคอาหารที่มีคุณภาพ ปลอดภัย และสารเคมี

สิ่งบ่งชี้ตัวที่ 10 คือ การวางแผนในการทำอาหาร/ ประกอบอาหาร (พิจารณาสิ่งที่มีอยู่ และความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากร)

สิ่งบ่งชี้ตัวที่ 11 คือ สถานภาพเศรษฐกิจของครัวเรือน

สืบเนื่องจากชุมชนพงไพร* ได้ให้ความสำคัญกับสิ่งบ่งชี้ตัวที่ 5 คือ การบริโภคอาหารที่มีคุณภาพ ปลอดภัย และสารเคมี มาก ในขณะที่ชุมชนว่องไว* ไม่ได้มีการกล่าวถึงในประเด็นดังกล่าวนี้เลย ทั้งนี้ อาจสืบเนื่องมาจากวิถีการทำกินของชุมชนพงไพร* ที่มีลักษณะเป็นอาชีพเกษตรกรรม ที่มักจะมีผลผลิตเกี่ยวข้องกับสารเคมี จำพวกยาฆ่าแมลงและสารเร่งต่าง ๆ ที่ช่วยทำให้ผลผลิตของตนเองเจริญเติบโตได้ดี และสามารถขายได้ราคาที่สูง (เทคนิควิธีการทำการเกษตรนี้ ถือได้เป็นสิ่งที่มีความใกล้ชิดกับกิจกรรมเพื่อการดำรงชีพของชุมชนพงไพร* มาก)

ในทางกลับกันชุมชนว่องไว* ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของการบริโภคอาหารที่มีคุณภาพ ปลอดภัย และสารเคมี แต่กลับไปให้ความสำคัญกับสิ่งบ่งชี้ตัวที่ 3 (การมีรายได้ที่เพียงพอต่อการซื้ออาหาร) (จำนวน 14 คน ร้อยละ 93.33) และสิ่งบ่งชี้ตัวที่ 11 (สถานภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน) (จำนวน 15 คน ร้อยละ 100.00) ทั้งนี้ อาจเป็นไปได้ว่าด้วยวิถีการทำกินของชุมชนว่องไว* ซึ่งส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพรับจ้าง กับค้าขาย จึงทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตปัจจุบันมีลักษณะที่เร่งรีบ ออกไปหารายได้มาเพื่อเลี้ยงครอบครัวของตนเอง อันจะมีความแตกต่างจากชุมชนพงไพร* ที่จะมีวิถีการทำกินที่อยู่กับเรื่องเกษตรกรรม แม้ว่าจะเป็นเกษตรกรรมเกี่ยวกับการปลูกไม้ดอกไม้ประดับก็ตาม ซึ่งวิถีการทำกินดังกล่าวนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นรูปแบบการทำกินที่อยู่ติดกับพื้นที่/ชุมชน นั่นก็คือการเข้าสวนไปรดน้ำต้นไม้และพื้นที่สวนของคนส่วนใหญ่ที่นี้ก็มักจะอยู่ติดที่กับบริเวณบ้านที่ตนอาศัย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชุมชนพงไพร* จะให้ความสำคัญกับสิ่งบ่งชี้ตัวที่ 10 คือ การวางแผนในการทำอาหาร/ ประกอบอาหาร (พิจารณาสิ่งที่มีอยู่ และความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากร) ที่เหมาะกับพัฒนาการตามวัยและสุขภาพของคนในครอบครัว (จำนวน 8 คน ร้อยละ 53.33) เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังพบว่า ยังมีมิติทางด้านสังคมและศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสิ่งบ่งชี้ ร่วมกันอยู่ 1 สิ่งบ่งชี้ คือ จะเห็นได้ว่าทั้งสองชุมชนต่างให้ความสำคัญกับประเด็นความมั่นคงทางอาหารในระดับบุคคลที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกัน แต่จะมีประเด็นที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนอยู่ 2 ประเด็น ซึ่งเป็นสิ่งบ่งชี้ในเรื่องของกระบวนการกล่าวคือ ชุมชนพงไพร* ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของการบริโภคอาหารที่มีคุณภาพ ปลอดภัย และสารเคมี

ซึ่งเป็นประเด็นที่ชุมชนพงไพร* ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มาก ในขณะที่ชุมชนว่องไว* ไม่ได้มีการกล่าวถึงในประเด็นดังกล่าวนี้เลย

ตารางที่ 5: เปรียบเทียบสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม

Table 5: Comparison of Food Security Indicators Between Different Culture Communities

สิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหาร	ว่องไว*		พงไพร*		รวม	
	จำนวน (n = 15)	ร้อยละ	จำนวน (n = 15)	ร้อยละ	จำนวน (n = 30)	ร้อยละ
ระดับบุคคล						
กระบวนการ						
1. ความหลากหลายของประเภทอาหารในแต่ละมื้อ	9	60.00	10	66.67	19	63.33
2. สามารถกินอาหาร/ เข้าถึงแหล่งอาหารได้ทุกเมื่อได้ตามความต้องการ	8	53.33	5	33.33	13	43.33
3. การมีรายได้ที่เพียงพอต่อการซื้ออาหาร	14	93.33	4	26.67	18	60.00
4. การกินอาหารอย่างคุ้มค่าไม่ฟุ่มเฟือย (กินให้พอดีในแต่ละมื้อ)	9	60.00	-	-	9	30.00
5. การบริโภคอาหารที่มีคุณภาพ ปลอดภัย และสารเคมี	-	-	12	80.00	12	40.00
ผลลัพธ์						
6. มีร่างกายอิมอวบ ผิวพรรณสดใส	3	20.00	7	46.67	10	33.33
7. ไม่มีโรคที่เกิดจากการรับประทานอาหารที่ไม่เหมาะสม	15	100.00	10	66.67	25	83.33
ระดับครอบครัว						
กระบวนการจัดการอาหาร						
8. ความรู้เกี่ยวกับหลักโภชนาการของผู้ประกอบอาหาร/ จัดหาอาหารในครอบครัว	7	46.67	8	53.33	15	50.00
9. ความรู้เกี่ยวกับการจัดการอาหารที่เหมาะสม พัฒนาการตามวัยและสุขภาพของคนในครอบครัว	5	33.33	9	60.00	14	46.67
10. การวางแผนในการทำอาหาร/ ประกอบอาหาร(พิจารณาสิ่งที่มีอยู่ และความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากร)	2	13.33	8	53.33	10	33.33
11. สถานภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน	15	100.00	6	40.00	21	70.00

ตารางที่ 5: เปรียบเทียบสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม (ต่อ)

Table 5: Comparison of Food Security Indicators Between Different Culture Communities (Continued)

สิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหาร	ว่องไว*		พงไพร*		รวม	
	จำนวน (n = 15)	ร้อยละ	จำนวน (n = 15)	ร้อยละ	จำนวน (n = 30)	ร้อยละ
ระดับชุมชน						
กระบวนการจัดการผลิต						
12. ความรู้เกี่ยวกับการผลิตอาหารที่ปลอดภัยต่อระบบนิเวศของชุมชน	4	26.67	5	33.33	9	30.00
13. ความรู้เกี่ยวกับการผลิตอาหารที่ปลอดภัยกับสุขภาพของผู้บริโภค	5	33.33	9	60.00	14	46.67
14. ความรู้เกี่ยวกับอาหารดั้งเดิมของชุมชน (ข้าวหมก, แกงมัสมั่น)	12	80.00	-	-	12	40.00
15. มีระบบการผลิต/ สรรหาทรัพยากรอาหารที่สมดุลกับการบริโภคของคนในชุมชน	2	13.33	-	-	2	6.67
16. แหล่งผลิตของส่วนรวม (เช่น นารวม) / มีพื้นที่ที่ใช้ในการผลิตอาหารของชุมชน	3	20.00	12	80.00	6	50.00
17. แหล่งจัดเก็บอาหารของส่วนรวม	2	13.33	-	-	2	6.67
กระบวนการเข้าถึง						
18. มีระบบการแบ่งปันอาหารในชุมชน	12	80.00	5	33.33	17	56.67
19. มีสหกรณ์กลางเพื่อสวัสดิการทางด้านอาหารของชุมชน	1	6.67	-	-	1	3.33

จากการศึกษาสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม (พุทธ กับ มุสลิม) จะเห็นได้ว่าทั้งสองชุมชนได้มีการระบุสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารที่ใกล้เคียงกัน กล่าวคือ เน้นให้ความสำคัญกับสิ่งบ่งชี้ในเรื่องของกระบวนการผลิตเพื่อให้เกิดความพอเพียง พร้อมทั้งยังคำนึงถึงการสร้างหลักประกันความมั่นคงทางอาหารของชุมชน และความปลอดภัยต่อผู้บริโภค ตลอดจนการเข้าถึงตามวิถีวัฒนธรรมที่ต้องมีการแบ่งปัน และมีระบบการช่วยเหลือ (เช่น สหกรณ์) แต่ความแตกต่างก็ยังมีปรากฏให้เห็นในระดับความเข้มข้นของสิ่งบ่งชี้ โดยในกลุ่มชุมชนไทยมุสลิม เน้นว่าการผลิตอาหารต้องเป็นไปตามหลักศาสนา ตั้งแต่การเลือกวัตถุดิบมาเพื่อการผลิต การปรุง การรับประทาน (ปริมาณ และรสชาติ) ทั้งในชีวิตประจำวัน และประเพณี ในขณะที่กลุ่มไทยพุทธเน้นการผลิต การปรุง การรับประทานอาหารที่ถูกต้องตามหลักโภชนาศาสตร์ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากชุมชนไทยพุทธ เป็นแหล่งผลิตสมุนไพรใหญ่ที่ส่งให้กับโรงพยาบาล ทำให้

เจ้าหน้าที่ทางโรงพยาบาลแวะเวียนมาเยี่ยมเยียน และยังเป็นเครือข่ายพัฒนาสุขภาพ ดังนั้น การมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก และความสามารถในการเปิดรับวัฒนธรรมภายนอกได้ง่ายจึงมีผลต่อการปรับวิถีคิดและการปฏิบัติของชุมชน จึงน่าจะเป็นอีกหนึ่งปัจจัย (นอกเหนือจากวิถีทำกิน/ อาชีพ และศาสนา) ที่มีผลต่อโลกทัศน์/ ทักษะมุมมองที่กำหนดวิถีปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งเป็นไปตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) ที่มนุษย์จะมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ตามแนวคิดของ Steward (1964: 36 อ้างถึงในสนิท สมัครการ, 2549: 20)

ข้อเสนอแนะ (Suggestion)

1) ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

1.1) จากการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเกือบทุกรายได้ระบุถึงความตระหนักของประชาชนทั่วไปพร้อมทั้งความจริงจังของหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นต่อประเด็นความมั่นคงทางอาหารในชุมชนว่ามีค่อนข้างน้อย ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากชุมชนยังมีแนวความคิดแบบเดิม ๆ คือ ยังมีความคิดว่ายังมีอาหารที่เพียงพอ/ สามารถซื้อหาได้ ด้วยเหตุนี้ หน่วยงานท้องถิ่นจึงควรมีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของแหล่งอาหารในชุมชน โดยการสำรวจทรัพยากรอาหาร/ แหล่งผลิตอาหารในชุมชน เพื่อสะท้อนภาพสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารในท้องถิ่นให้ชาวชุมชนได้รับทราบ และตระหนัก นอกจากนี้ควรมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนสนทนาเป็นระยะ ๆ เพื่อหาหนทาง/ แนวทางที่จะก่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารของชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในประเด็นการใช้/ การจัดการอาหารให้เกิดประสิทธิภาพ เพื่อจะได้วางแผนจัดการและการปรับตัวในทุกระดับ

1.2) ควรมีการนำประเด็นเกี่ยวกับเรื่องพืชอาหาร และ/หรือ แหล่งอาหารของชุมชน ตลอดจนภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับอาหารของชุมชน ตั้งแต่ การผลิต การปรุง การบริโภค เข้ามาบรรจุเป็นหนึ่งในเนื้อหาของหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่นของโรงเรียน เพื่อจะนำไปสู่การปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่เด็กและเยาวชนในการอนุรักษ์ และรักษาพืชอาหาร/ แหล่งอาหารของชุมชนได้อย่างยั่งยืน พร้อมทั้งยังเป็นแนวทางที่สำคัญต่อการต่อสู้กับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ที่มีภัยคุกคามความมั่นคงทางอาหารของชุมชนได้

1.3) ควรมีนำตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารไปทดลองใช้กับพื้นที่ชุมชน เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับเครื่องมือและการปรับพัฒนาให้เหมาะกับชุมชน ซึ่งจะช่วยเสริมความตระหนักต่อประเด็นความเปราะบางของความมั่นคงทางอาหารในชุมชน

2) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

2.1) ควรมีการศึกษานโยบายด้านการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในทุกๆระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่น (อปท.) ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับกระทรวง และระดับรัฐ ว่านโยบายในแต่ละระดับมีความสอดคล้อง และ/หรือ มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติหรือไม่ พร้อมทั้งควรมีการศึกษาถึงนโยบาย

เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารของรัฐกับกับโลกทัศน์ความคิดของชุมชนและวิถีชีวิตของชุมชนด้วยว่า มีความสอดคล้องหรือไม่ และมีปัจจัยอะไรที่เกี่ยวข้องต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติให้เกิดผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2) ควรมีการพัฒนาตัวบ่งชี้/ ตัวชี้วัด ความมั่นคงทางอาหารในทุกระดับ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชาติ พร้อมทั้งให้ชุมชนได้รับทราบ/ตระหนัก และประเมินสถานะความเปราะบางความมั่นคงทางอาหารอย่างต่อเนื่อง อันถือได้ว่าเป็นแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชาติในเชิงรุกที่จะนำไปสู่ความมั่นคงทางอาหารของชาติได้อย่างยั่งยืน

2.3) ควรศึกษาแนวทางเสริมสร้างความตระหนักในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร และเครือข่ายบูรณาการเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร

2.4) จากการศึกษา พบว่า ชาวชุมชนเห็นว่าการสร้างหลักประกันความมั่นคงทางอาหารของชุมชนเป็นตัวบ่งชี้ที่มีความสำคัญ ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาวิจัยในเรื่องวิธีการสร้างหลักประกันความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

เอกสารอ้างอิง (References)

- สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม. (2555). *จับกระแส Rio+20 สู่สังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม. น.131-132
- สนธิ สมัครการ. (2549). *การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- Beddington, John. 2009. *Global Challenges: The Perfect Storm – The Future of Food, Energy and Water Security*. Retrieved September 1, 2012 from <http://thaiview.wordpress.com/2009/09/27/john-beddington-lecture/>.
- Food and Agriculture Organization of The United Nations (FAO). (2006). *Food Security: Policy Brief*. Italy: FAO.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2010). *The State of Food Insecurity in the World: Addressing Food Security in Protracted Crises*. Italy: FAO.
- Robert B. Textor. (1980). *A Handbook on Ethnographic Futures Research*. Stanford, CA : Stanford University Press.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs (UNDESA). (2012). *International Decade for Action “WATER FOR LIFE” 2005-2015*. Retrieved February 1, 2012 from <http://www.un.org/waterforlifedecade/scarcity.shtml>

Translated Thai References

Good Governance for Social Development and the Environment Institute. (2555). *Catch the flow Rio+20 To society in Thailand*. Bangkok: Good Governance for Social Development and the environment Institute. P.131-132.

Sanit Snuckarn. (2549). *Cultural change and Societal development*. (Edition 7). Bangkok: WVO Officer of Printing Mill.